

МЕТОДИКА ВИЯВЛЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті охарактеризовано значення підготовки майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання зростаючої особистості, зокрема, дітей старшого шкільного віку. На основі культурологічно-синергетичного підходу представлено структуру статевої культури особи. Обґрунтовано методика діагностування готовності майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників, у тому числі розроблено авторські методики.

Ключові слова. *Майбутні соціальні педагоги, старшокласники, структура статевої культури особи, статево виховання, методика діагностування майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання, авторські методики для виявлення рівня сформованості статевої культури старшокласників та готовності майбутніх соціальних педагогів для здійснення статевого виховання старшокласників.*

Постановка проблеми. У складних умовах кризи сімейних і суспільних відносин, економічних, демографічних основ сучасних родин в Україні статево виховання зростаючого покоління набуває особливої значущості, що посилює необхідність формування в юнаків і дівчат основ культури статевої поведінки. Девальвація моральних цінностей зумовлює докорінні зміни і впровадження нових підходів до розв'язання різних аспектів проблеми статевого виховання та відповідно ініціює удосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до реалізації його завдань у середовищі учнівської молоді загалом і старшокласників, зокрема.

Актуальність порушеної теми обґрунтовано у низці законів України – “Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення” (1998), “Про вищу освіту” (2015); постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України – “Про комплексні заходи для запобігання розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом” (1998), “Про затвердження Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014-2018 роки” (2013), “Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти “Освіта: гендерний вимір – 2020” (2016), у Цільовій комплексній програмі “Фізичне виховання – здоров'я нації” (1998), Національній програмі патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства (1999), Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми “Здорова нація” на 2009–2013 рр. (2008) та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи статевого виховання закладено в педагогічній спадщині А. Макаренка, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського; особливості статевого розвитку і поведінки підлітків – у працях О. Сечейко, С. Суматохіна, старшокласників – Г. Дьоміної, вплив сім'ї на формування культури міжстатевих відносин представлено у дослідженнях Р. Бормана, О. Рибалки та ін. Означену проблему порушено вітчизняними і зарубіжними вченими в таких аспектах: виховання статевої самосвідомості (М. Боришевський); статевої та сексуальної просвіти (І. Мезеря, О. Петрунко та ін.), гендерно-статевого (В. Кравець,

А. Мудрик), морально-статевого (Ю. Бжинська, О. Кузнецова) виховання школярів; підготовки до сімейного життя підлітків і старшокласників обох статей (Н. Гусак, Г. Дьоміна); формування здорового способу життя дітей і молоді (С. Омельченко, В. Оржеховська), подолання статевої девіації старшокласників (Л. Бутузова, Г. Корчова, І. Парфанович та ін.); профілактики ВІЛ/СНІДу (Л. Габора, С. Страшко та ін.); використання досвіду гендерно-статевого виховання учнівської молоді у Німеччині (Л. Ковальчук, Т. Паничок), Польщі (І. Даценко), США (Л. Яворська) та ін. Актуальні проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах України представлено в працях українських учених О. Безпалько, І. Богданової, Р. Вайноли, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Міщик, В. Поліщук, А. Рижанової, С. Харченка, Н. Чернухи; теоретичні і практичні проблеми готовності студентів до соціально-педагогічної діяльності обґрунтовано в дослідженнях О. Будник, Л. Ваховського, Л. Завацької, О. Карпенко, В. Корнят, Г. Лактіонової, І. Трубавіної. Підготовку майбутніх учителів до статевого виховання школярів різних вікових груп досліджували Л. Розова, О. Главацька; до морально-статевого виховання школярів – І. Овсієнко.

На основі аналізу теорії і практики здійснення статевого виховання зростаючого покоління нами виокремлено низку суттєвих суперечностей між потребами суспільства у вихованні культурно розвиненого, здорового покоління обох статей, здатного до самореалізації в міжособистісному й репродуктивному житті та недостатньою зорієнтованістю найбільш впливових соціальних інститутів на розв'язання його завдання; наявністю значного потенціалу освітніх закладів із статевого виховання юнаків і дівчат та несформованістю професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до реалізації його завдань; можливостями освітнього процесу ВНЗ та відсутністю належного обґрунтування теоретичних і методичних засад змісту професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування статевої культури старшокласників; потребою в обґрунтуванні ефективних технологій сприяння статевої соціалізації дітей і молоді й відсутністю їх достатнього методичного забезпечення.

Мета цієї статті – обґрунтувати методикку діагностування готовності майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників.

Виклад основних положень. На основі культурологічно-синергетичної концепції формування базової культури особистості подаємо авторське визначення *статевого виховання*: цілеспрямований процес взаємодії суспільства, родини й особистості, вихователів (батьків, учителів) і вихованців (дітей, учнів) у їхній спільній творчій діяльності, яка стимулює розвиток і саморозвиток довершених статевої якості вихованців унаслідок забезпечення необхідних умов для ефективного функціонування механізму внутрішньої ціннісно-сміслової регуляції статевої поведінки особи в процесі її різнобічних статевої відносин.

Потреба в правильно організованому в шкільному середовищі статевого вихованні особистості з боку педагогічних працівників, насамперед соціальних педагогів, практичних психологів, класних керівників є архіважливою з появою новітніх підходів до формування основних складових базової культури особистості. За дослідженнями науковців і практиків (Богданова І.; Вайнола Р.; Василенко О.; Главацька О.; Даценко І.; Єрофєєва М.; Зверєва І.; Капська А.; Кікінежді О.; Ковальчук І.; Лисенко Н.; Малькова М.; Міщик Л., Овсієнко І.; Приходько В.; Рибалка О.; Харченко С.; Чорній М.; Чубук Р.; Шиделко А.; Яшник С. найбільше можливостей у сучасній загальноосвітній школі у статевого вихованні

старшокласників мають соціальні педагоги.

Попередньо озвучимо таке авторське трактування впливу соціального педагога на статеve виховання старшокласників – це багатосторонній процес взаємодії соціального педагога зі старшокласниками, батьками, лікарями (іншими), який охоплює комплекс цілеспрямованих, безперервних, послідовних соціальних психолого-педагогічних взаємодій задля усвідомлення юнаком, дівчиною конкретної життєвої ситуації статевиx відносин, розкриття й активізації їх особистісного потенціалу, розширення соціального досвіду статевиx відносин, забезпечення їхнього всебічного повноцінного статевого розвитку.

Якісно-сутнісний аналіз статевої культури особистості дає змогу констатувати, що це є цілісне соціально-психологічне утворення, що має певну структуру, закономірності функціонування і розвитку, містить в собі елементи загального, у яких відображається зв'язок особистості з навколишньою дійсністю, та індивідуального, в якому проявляється своєрідність цієї особи. Тому статеvu культуру особистості трактуємо як інтегральну системну особистісну властивість, що характеризується мірою сформованості суспільно-значущих статевиx якостей, генетично заданих і соціально набутих у результаті дії механізму внутрішньої ціннісно-сміслової регуляції статевої поведінки особистості та її зовнішніх статевиx відносин, які проявляються в процесі життєдіяльності та самореалізації особи.

Наш авторський підхід до структурування компонентів статевої культури особистості представлено на рівні трьох підсистем цілісної системи її базової культури: перша – статеві дії як результат функціонування механізму внутрішньої ціннісно-сміслової регуляції статевої поведінки особистості; друга – статеві відносини особи як можливість функціонування у вигляді регулятивної підсистеми, що виявляється в актуальній статевій діяльності і розвитку статевиx якостей) і третя – статеві якості і статева спрямованість у двох лініях якісної характеристики інтегральної властивості особистості, що формується.

Виокремлюємо такі структурні елементи статевої культури особистості: статеві дії/ставлення як результат регуляції статевої поведінки особи (засвоєні особою основні елементарні норми і правила поведінки у статевиx стосунках; рівень домагань особи відповідно до реальних умов її життєдіяльності у задоволенні основних потреб чоловічої чи жіночої статі; статеві цінності, ідеали, установки; повнота розвитку і прояву функцій мотиваційної сфери тощо); статеві відносини особистості до: хлопчиків і дівчаток, юнаків і дівчат, нареченого і нареченої, чоловіка і дружини, своєї та протилежної статі, фактів і відомостей статевого змісту, статевого досвіду та наслідків статевиx стосунків, картин та розмов на статеві теми тощо; сукупність статевиx якостей у симптомокомплексах ідентичності, адаптивності, відповідальності, емпатійності, інтимності та статеvu спрямованість особи (прояви дівочої честі – невинності, незайманості, непорочності, цнотливості, прояви чоловічої гордості – шляхетності, лицарства, порядності, достоїнності).

Доведено, що статеve виховання старшокласників потребує професійної готовності фахівців саме до цієї діяльності як якісного новоутворення на етапі навчання студентів у ВНЗ, отож актуальним постає забезпечення організаційно-педагогічних умов їх спеціальної ефективної підготовки. Однією з таких умов є діагностика рівня сформованості статевиx якостей старшокласників та виявлення готовності майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників.

У процесі дослідно-експериментальної роботи з підготовки майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників підбір методик

здійснювався на основі виокремлених компонентів досліджуваної нами готовності – когнітивного, мотиваційного, організаційно-комунікативного та діяльнісно-технологічного.

Дослідження було проведено у ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка та Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя. Вибір цих закладів зумовлений тим, що в першому з них здійснюється підготовка соціальних педагогів і практичних психологів у поєднанні з двома додатковими спеціалізаціями, одна з яких – соціально-педагогічна робота з сім’єю. Студенти цієї спеціальності, починаючи з другого курсу вивчають низку дисциплін, у змісті яких піднімаються проблеми статевого виховання зростаючого покоління. Це, зокрема, такі предмети: “Основи родинних взаємовідносин”, “Основи родинного виховання”, “Підготовка молоді до сімейного життя”, “Соціальний супровід сім’ї”, “Основи терапії та консультування в сім’ї” та ін. (всього близько 20 дисциплін). Крім того, у контексті нашого дослідження запроваджено також спецкурс “Основи статевого виховання”, а також читається спецкурс на випускному курсі “Основи сексології та сексопатології”.

Подібної різноманітності предметів, причетних до статевого виховання дітей і молоді, в двох інших обраних нами навчальних закладах немає, тому більшою мірою ці ВНЗ були задіяні для констатувального етапу експерименту, а також у контрольних групах формувального етапу дослідно-експериментальної роботи.

Загалом у констатувальному етапі педагогічного експерименту у цих трьох навчальних закладах взяло участь 340 студентів 2 – 4 курсів, а також 43 соціальних педагоги Навчально-наукового інституту післядипломної освіти та дистанційного навчання ПНУ імені Василя Стефаника (працювали й водночас здобували другу вищу освіту за спеціальністю “Соціальна педагогіка”) та Івано-Франківського інституту післядипломної педагогічної освіти під час навчання – підвищення кваліфікації соціальних педагогів. Крім того на констатувальному етапі проведено дослідження рівня сформованості статевої культури 42 старшокласників (26 дівчат і 16 юнаків), а також 60 студентів (за допомогою, анкетування, тестування та експрес-методики “Кваліметричний профіль”). На формувальному етапі експерименту було задіяно 104 майбутні соціальні педагоги в експериментальних групах, а також 102 – в контрольних групах.

Із метою визначення готовності майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників застосовано різноманітний діагностичний інструментарій – тести, анкети, опитувальники та ін. [2.; 3.; 4, с. 50–56.; 6 та ін.], деталізація якого подана в табл. 1. Для визначення конкретного рівня сформованості статевої культури за виділеними показниками використовувалися в комплексі найрізноманітніші методи, серед яких ефективними були анкетування, тестування, спостереження, бесіди з старшокласниками, їх батьками. Причому кожен конкретний показник взаємоперевірявся за допомогою різних методів дослідження. Наприклад, емоційне ставлення юнаків та дівчат до осіб протилежної статі взаємоперевірялося за допомогою тесту визначення емоційної емпатії, соціометричного методу, спостережень, бесід із старшокласниками, батьками, тесту незавершених речень тощо.

Охарактеризуємо коротко доцільність вибору саме цих методик у діагностуванні відповідних компетенцій майбутніх соціальних педагогів.

У діагностуванні здатностей майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників за *когнітивним компонентом* нами було відібрано насамперед методики, що відображали сутність обізнаності майбутніх соціальних педагогів щодо статевого виховання старшокласників, використання ними діагностичних методик у роботі зі старшокласниками, застосування традиційних та специфічних форм і методів взаємодії зі старшокласниками та їхніми батьками. Цьому слугували письмові діагностичні роботи на виявлення відповідних знань та рівня сформованості виокремлених компетенцій, а також анкета на виявлення професійної готовності до статевого виховання старшокласників.

Для визначення спрямованості МСП до здійснення соціально-педагогічної діяльності ми використовували тест А. Мехрабіана, Н. Епштейна на виявлення рівня емоційної емпатії (визначався рівень і глибина сформованості цієї якості, що важливо для прогнозування доцільності змін емпатійної налаштованості у соціально-педагогічній діяльності). Усвідомлене налаштування на здійснення статевого виховання старшокласників вивчали за допомогою методики “Порівняй та виріши”, змодифікованої В. Костівим та Л. Головач. Вона є тестом мотивів соціально-педагогічної діяльності і побудована за аналогом тесту мотивів навчання Хенніга. Методика включає 14 мотивів участі в статевому вихованні старшокласників чи активної участі у підготовці до цієї соціально-педагогічної діяльності.

Таблиця 1

Схема вивчення готовності майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників

Компоненти готовності	Показники виявлення	Методики вивчення
За когнітивним компонентом	Знання соціально-педагогічних дій зі статевого виховання старшокласників	Письмова діагностична робота на виявлення знань соціально-педагогічних дій зі статевого виховання старшокласників
	Використання ефективних діагностичних методик	Письмова діагностична робота на виявлення знань цільового застосування діагностичних методик у процесі статевого виховання старшокласників.
	Застосування традиційних та специфічних форм і методів взаємодії зі старшокласниками та їхніми батьками	Письмова діагностична робота на виявлення рівня сформованості в майбутніх соціальних педагогів знань зі статевого виховання старшокласників Анкета на виявлення професійної готовності до статевого виховання старшокласників
За мотиваційним компонентом	Спрямованість майбутніх соціальних педагогів до здійснення соціально-педагогічної діяльності	Тест А. Мехрабіана та Н. Епштейна для визначення рівня та глибини сформованості емоційної емпатії майбутніх соціальних педагогів
	Усвідомлене налаштування на здійснення статевого виховання старшокласників	Методика “Порівняй і виріши” (модифікований варіант В. Костіва, Л. Головач) Анкета на виявлення професійної готовності до статевого виховання старшокласників
	Налаштованість на реалізацію стратегічних і тактичних цілей статевого виховання старшокласників	Письмова діагностична робота на виявлення знань стратегічних і тактичних цілей статевого виховання старшокласників. Анкета на виявлення професійної готовності до статевого виховання старшокласників

За організаційно-комунікативним компонентом	Комунікативні навички	Методика визначення комунікативних та організа-торських здібностей (В. Синявський, О. Федоришин) Тест Л. Чупрова для визначення комунікативної активності МСП
	Оволодіння організа-торськими здібностями	Методика визначення комунікативних та організа-торських здібностей (В. Синявський, О. Федоришин)
	Налагодження контакт-них стосунків зі старшо-класниками і батьками	Анкета для аналізу труднощів налагодження контактних взаємин соціального педагога зі старшокласниками та їхніми батьками. Анкета на виявлення професійної готовності МСП до СВС
	Усвідомлення основ методики контактної взаємодії	Методика контактної взаємодії Л. Філонова (тести досягнень, автори В. Костів, Б. Ковбас)
	Оволодіння навичками діалогічного спілкування	Методика контактної взаємодії Л. Філонова (тести досягнень, автори В. Костів, Б. Ковбас)
За діяльнісно-технологічним компонентом	Аналіз і проектування поетапної координацій-ної діяльності СП з осо-бами, службами, соціаль-ними інституціями	Анкета на виявлення професійної готовності до статевого виховання старшокласників
	Сформованість профе-сійних умінь і навичок МСП у СВС	Анкета на виявлення професійної готовності до статевого виховання старшокласників
	Знання дольової участі осіб та інституцій, причетних до розв'язання проблем статевого вихо-вання старшокласників	Письмова контрольна робота на виявлення знань дольової участі осіб та інституцій, причетних до статевого виховання старшокласників. Анкета на виявлення професійної готовності до статевого виховання старшокласників
	Володіння уміннями й навичками консультування	Анкета на виявлення професійної готовності до статевого виховання старшокласників
	Використання засобів корекційного впливу	Анкета на виявлення професійної готовності до статевого виховання старшокласників

Методика побудована за принципом попарного порівняння кожного мотиву з кожним із виділених тверджень (всього $14 \times 13/2 = 91$ пара). У розв'язанні цього завдання респондент має у кожній парі вибрати той мотив, який більшою мірою відповідає на питання: “Чому він бере участь у статевого вихованні старшокласників”. Відповіді студентів фіксувалися у таблиці-матриці.

Налаштованість на реалізацію стратегічних і тактичних цілей статевого виховання старшокласників вивчали за допомогою авторської анкети та письмової діагностичної роботи.

За організаційно-комунікативним компонентом готовності до означеного виду діяльності виявляли комунікативні навички та рівень організа-торських здібностей (за методикою В. Синявського, О. Федоришина – КОЗ-2 (Методика визначення комунікативних та організа-торських здібностей) і тестом А. Чупрова для визначення комунікативної активності майбутніх соціальних педагогів [3]. Остання методика дає

змогу визначати комунікативну активність майбутніх фахівців за параметрами “широта – вузькість”, “легкість – напруженість”, “енергійність – пасивність”, “самостійність – залежність” у взаємодії зі старшокласниками та їхніми батьками. Налагодження їхніх контактних стосунків визначалося за допомогою анкетування, а усвідомлення основ методики контактної взаємодії й оволодіння навичками діалогічного спілкування – за допомогою тестових завдань, побудованих на основі “Методики контактної взаємодії” Л. Філонова [7] (автори тестових завдань Б. Ковбас, В. Костів [3]).

Виявлення діяльнісно-технологічних *компетентностей* майбутніх соціальних педагогів здійснювалось за допомогою зіставлення результатів анкетування та письмових діагностичних робіт, застосованих для з’ясування сформованості професійних умінь і навичок МСП у СВС, знань дольової участі осіб та інституцій, причетних до розв’язання проблем статевого виховання старшокласників [2], аналізу та проектування поетапної координаційної діяльності в процесі статевого виховання старшокласників, опанування стандартизованими та інноваційними технологіями для ведення цієї соціально-педагогічної діяльності.

Для уніфікації підрахунку була конкретизована певна кількість балів до кожної методики і відповідного критерію оцінювання стосовно всіх чотирьох рівнів готовності до статевого виховання старшокласників. До кожної з цих груп відібрані відповідні методики для діагностування рівня сформованості обраних нами компетенцій.

Результати контрольних опитувань студентів, які брали участь у педагогічному експерименті, були узагальнені й занесені до зведених таблиць. Після їх ретельного аналізу ми отримували узагальнені результати. Із метою визначення рівня знань, необхідних для встановлення готовності студентів до статевого виховання старшокласників, було встановлено різні числові значення для кожної методики зокрема, з відповідною кількістю балів.

Наведемо зразок письмової діагностичної роботи на виявлення якості знань студентів із основ статевого виховання старшокласників [2].

Студентам пропонують 21 запитання щодо усвідомлення сутності статевого виховання, змістових його компонентів в процесі функціонування механізму внутрішньої ціннісно-сислової регуляції статевої поведінки особи. За кожну правильну відповідь – 1 бал, неповна відповідь – 0,5 балів.

Результати письмової роботи піддаються кількісному та якісному аналізу, оскільки засвідчують рівень об’єктивних знань студентів із основ статевого виховання старшокласників (аналіз результатів анкетування виявив певний суб’єктивізм опитуваних в оцінюванні своїх знань, умінь і навичок статевого виховання старшокласників).

Таблиця 2

Шкала оцінювання знань студентів

Сума балів	Рівень когнітивної готовності
1 – 5	низький
6 – 11	середній
12 – 16	достатній
17 – 21	високий

У процесі дослідження ми також використовували комп’ютерну методику діагностування якостей статевої культури особистості “PsTester”, розроблену на базі

технологічного підходу “Кваліметричний профіль” (автори – В. Костів, Л. Головач, комп’ютерне забезпечення А. і Л. Типчук).

Наведемо зразки застосування інших дослідницьких методик, які ми використовували для виявлення рівня сформованості якостей статевої культури як майбутніх соціальних педагогів, так і старшокласників, яких студенти опитували під час різних видів педагогічних практик, а також на підготовчих курсах у Прикарпатському національному університеті.

У процесі дослідження було розроблено варіант експрес-методики виявлення рівня сформованості інтегративних якостей статевої культури, побудованої на основі технологічного підходу “Кваліметричний профіль” [1, с. 78–83]. Ця методика включає використання чотирьох опитувальників, які дають змогу визначити співгармонійність виділених якостей на рівні трьох підсистем: 1) моделі статевої поведінки особистості (умовна назва “опитувальник МП (моделі поведінки)”); 2) системної властивості другого порядку – спрямованості статевої поведінки (умовна назва “опитувальник СФ (системна функція)”); 3) системних якостей “першого порядку”, що виступають водночас соціальними якостями “другого порядку” – статевих якостей (умовна назва “опитувальник СЯ (статеві якості)”); 4) соціальних якостей першого порядку – статевих відносин особистості (умовна назва “опитувальник СВ (статеві відносини)”. За ними також можна підрахувати загальний коефіцієнт співгармонійності статевих якостей у наведеній цілісній системі, що дає змогу встановити загальний профіль статевої культури особистості.

Зважаючи на новизну й доцільність ознайомлення з ними практичних психологів, соціальних педагогів, наведемо зміст означених методик. У табл. 3 показано, в якості зразка, ознаки, критерії (вагу та оцінку) рівня сформованості статевих відносин у такому симптомокомплексі, як адаптивність (поступливість, терпеливість, тактовність, делікатність), а в табл. 4 – опитувальник для виявлення статевих якостей особистості юнака, дівчини.

Наведемо зразок інструкції, адресованої респондентам при ознайомленні з методикою. Інструкція. Нерідко в житті настає момент звірення з власними душевними устремліннями, переконаннями, зіставлення своїх вчинків з тими, які могли б бути більш доцільними, впевненими і вірними.

Пропонуємо Вам щиросердно оцінити рівень прояву окремих якостей особистості у Ваших учинкових уявленнях, відчуттях, діях. Для цього виберіть позначкою нижче у відповідній клітинці один із п’яти варіантів.

Ваші вибіркові відповіді й безоціночні рекомендації на їх основі, проаналізовані практичним психологом за допомогою комп’ютера, допоможуть Вам утвердити наступний стиль своєї життєдіяльності, який принесе Вашій душі Гармонію, Спокій, щемливу мить пізнання людського Щастя, Творчості, Істини й безупинного наближення до абсолюту Бога.

Дякуємо за довіру у нашій співпраці!

Загальна вага всіх означених елементів методики становить 1,0 бала, з них: блоки „моделі поведінки” і „системної функції” – по 0,2 бала; блоки статевих ставлень та статевих якостей – по 0,3 бала. Поточне оцінювання елементів за кожною методикою здійснюються згідно з означеними в методиці критеріями: якість проявляється завжди (1,0 бал); більшою мірою, часто проявляється (0,6 бала); якість проявляється ситуативно, від випадку до випадку (0,4 бала); якість слабо проявляється (0,2 бала); якість не проявляється, виступає в протилежному значенні (0,0 балів);

Критерії статевих якостей особистості (вага, оцінка)

№	Фактор	Критерії чиннику адаптивності у статевих відносинах	Значущість
1	Прояв адаптивності Вага 0.06	1. Завжди проявляється адаптивність (приспосування) до осіб протилежної статі	1.0
		2. Більшою мірою проявляється адаптивність (приспосування) до осіб протилежної статі	0.6
		3. Проявляється адаптивність (приспосування) до осіб протилежної статі ситуативно, від випадку до випадку	0.4
		4. Рідко проявляється адаптивність (приспосування) до осіб протилежної статі	0.2
		5. Ніколи не проявляється адаптивність (приспосування) до осіб протилежної статі	0.0
2	Прояв поступливості Вага 0.06	1. Завжди поступається у доцільних ситуаціях-взаєминах із представниками протилежної статі	1.0
		2. Більшою мірою поступається у доцільних ситуаціях-взаєминах із представниками протилежної статі	0.6
		3. Поступливість у ставленні до іншої статі проявляється ситуативно, від випадку до випадку	0.4
		4. Рідко проявляється поступливість у ставленні до іншої статі	0.2
		5. Ніколи не проявляється поступливість у ставленні до іншої статі	0.0
3	Прояв терпеливості Вага 0.06	1. Завжди проявляється терпеливість до осіб протилежної статі	1.0
		2. Більшою мірою проявляється терпеливість до осіб протилежної статі	0.6
		3. Проявляється терпеливість до осіб протилежної статі ситуативно, від випадку до випадку	0.4
		4. Рідко проявляється терпеливість до осіб протилежної статі	0.2
		5. Ніколи не проявляється терпеливості до осіб протилежної статі	0.0
4	Прояв тактовності Вага 0.06	1. Завжди проявляється тактовність у ставленні до представників своєї та іншої статі	1.0
		2. Більшою мірою проявляється тактовність у ставленні до представників своєї та іншої статі	0.6
		3. Проявляється тактовність у ставленні до представників своєї та іншої статі ситуативно, від випадку до випадку	0.4
		4. Рідко проявляється тактовність у ставленні до представників своєї та іншої статі	0.2
		5. Ніколи не проявляється тактовності у ставленні до представників своєї та іншої статі	0.0

5	Прояв делікатності Вага 0.06	1. Завжди проявляється делікатність у ставленні до своєї чи іншої статі	1.0
		2. Здебільшого проявляється делікатність у ставленні до своєї чи іншої статі	0.6
		3. Проявляється делікатність у ставленні до своєї чи іншої статі ситуативно, від випадку до випадку	0.4
		4. Рідко проявляється делікатність у ставленні до своєї чи іншої статі	0.2
		5. Ніколи не проявляється делікатність у ставленні до своєї чи іншої статі	0.0

володіє всіма переліченими нижче якостями (1,0 бал); має 4 з перелічених вище якостей (0,8 бала); має 3 з перелічених вище якостей (0,4 бала); має 2 і менше з перелічених вище якостей (0,0 балів).

Наведемо сутність зафіксованих у таблиці статевої якостей, уточнених і сформульованих нами за допомогою словників (тлумачного, іншомовного, психологічного, педагогічного тощо).

Технологія „Кваліметричний профіль” дає можливість кожному респонденту вибрати „свою” модель (із чотирьох можливих) – ту, яка йому найкраще підходить на даному етапі і в рамках якої він отримуватиме найвище схвалення з боку своїх партнерів. Це дає змогу кожному юнаку та дівчині в статевої відносинах краще пізнати свої сильні сторони й, по можливості, базуватися на тих якостях і потенційних можливостях, за допомогою яких вони можуть здійснювати свою статевою діяльність якнайкраще – природно й невимушено. Крім того, це сприятиме юнакам і дівчатам у розподілі сфер їхньої статевої активності, щоб вони відповідали їх схильностям, викликали у них зацікавлення й виконувалися найкращим чином.

У табл. 5 подані критерії та вага факторів гармонійності за чотирма видами статевої спрямованості: цнотливість – достойність, непорочність – порядність, провинність – неблагородність, займаність (доступність) – лицемірство (лукавство).

Цей блок статевої спрямованості особистості – ще один крок до знаходження людиною своєї природної сфери статевого самовизначення.

Таблиця 4

**Опитувальник
для виявлення рівня сформованості статевої якостей**

№ пп	Прояви якостей	Якість проявляється завжди (1,0)	Більшою мірою часто проявляється (0,6)	Якість проявляється ситуативно (0,4)	Якість слабо проявляється (0,2)	Виступає в протилежному значенні (0,0)
1	Статева ідентичність					
2	Чоловічність					
3	Жіночість					

4	Дівоча (чоловіча) честь					
5	Чоловіча (жіноча) гідність					
6	Цнотливість					
7	Адаптивність					
8	Поступливість					
9	Терпеливість					
10	Тактовність					
11	Делікатність					
12	Відповідальність					
13	Відданість					
14	Вірність					
15	Надійність					
16	Стриманість					
17	Емпатійність					
18	Кордоцентричність					
19	Душевність					
20	Чуйність					
21	Співчутливість					
22	Інтимність					
23	Привабливість					
24	Ніжність					
25	Грайливість					
26	Сором'язливість					

Повний варіант спрямованості статевих дій-ставлень і статевих якостей особистості виглядає таким чином [5]:

цнотливість (досягнення в статевих стосунках стану жіночого й чоловічого організмів до моменту першого сексуального контакту, невинність, непорочність); *достойність* (найвища гідність особи в статевих відносинах, яка проявляє всі свої позитивні якості, повагу насамперед до себе, усвідомлює свою вагу, своє значення в статевих відносинах); у запропонованій вище коловій моделі – це спрямованість найближче до центру (ядра);

- *непорочність* (досягнення відзнак нерозпусної поведінки дівчини, відсутність істотних вад, неправильної поведінки в статевих стосунках); *порядність* (здатність на добрі, чесні, добропорядні, доброчесні вчинки у статевих стосунках юнака); *серединний варіант спрямованості у коловій моделі*;

- *провинність* (винуватість, здійснення прикрості, шкоди кому-небудь у статевих стосунках дівчини); *неблагородність* (нешляхетність) поведінки юнака – відсутність чистоти у помислах, морально-статевих вчинках, нечесність, непорядність, відсутність шляхетності, лицарства; *спрямованість у колі назовні*;

- *доступність* (*займаність*) у статевих діях-ставленнях і статевих якостях дівчини (непротивлення юначим діям зачіпати, хапати, оволодіти дівчиною); *лицемірність* (лукавство) – здатність юнака діяти лицемірно, кривити душею, лукавити, бути облудником; *невідповідність слів, учинків справжнім переконанням, намірам, почуттям у статевих відносинах*; *найбільша спрямованість у коловій моделі назовні*.

Системна функція (вага = 0,2)

Фактор	Критерії фактору гармонійності	Значущість
Досягнення кінцевого ефекту – цінотливість/достойність	1. Дівчина / юнак володіє всіма переліченими нижче якостями: не була в статевих зносинах з представниками протилежної статі / проявляє повагу до себе і протилежної статі, усвідомлює свою вагу, своє значення; проявляє статеvu гідність, незайманість / заслуговує, вартий чогонебудь, проявляє гідність у стосунках з особами протилежної статі; проявляє недоступність, незайманість / своєю роллю, значенням цілком відповідає гідному юнакові; проявляє добродесність, позитивні моральні якості / має потрібні, позитивні якості, заслужений; проявляють найвищі позитивні якості у взаєминах з особами протилежної статі.	1,0
	2. Має 4 з перелічених вище якостей.	0,8
	3. Має 3 з перелічених вище якостей.	0,4
	4. Має 2 і менше з перелічених вище якостей.	0,0
	Синхронізація – непорочність/порядність	1. Дівчина / юнак володіє всіма переліченими нижче якостями: не відзначається порочною, розпусною поведінкою / не здатний на погані, нечесні, або аморальні вчинки; не має істотних вад у ставленні до осіб протилежної статі / відзначається чесністю, добродесністю; не безчестить себе ганебними вчинками / повною мірою властива ознака поведінки – не ганьбити, не знеславлювати дівчат; діє належним, гідним чином, не має порочних якостей / проявляє всечесність і доброту; проявляють усталений добродесний спосіб взаємин із особами протилежної статі.
2. Має 4 з перелічених вище якостей.		0,8
3. Має 3 з перелічених вище якостей.		0,4
4. Має 2 і менше з перелічених вище якостей.		0,0
Корекція – провинність/неблагородність		1. Дівчина / юнак володіє всіма переліченими нижче якостями: робить прикрість, шкоду у ставленні до осіб протилежної статі / не відзначається високими моральними якостями; завинила у ставленні до особи протилежної статі / не проявляє шляхетності, лицарства; не усвідомлює своєї жіночої ваги, своїх достоїнств / не проявляє чистоти в моральних помислах та якостях; не проявляє знаків уваги, пошани у ставленні до осіб протилежної статі / не проявляє високих лицарських, аристократичних якостей у ставленні до дівчат; у виборі майбутнього нареченого/нареченої “крутить” юнаками, дівчатами.
	2. Має 4 з перелічених вище якостей.	0,8
	3. Має 3 з перелічених вище якостей.	0,4
	4. Має 2 і менше з перелічених вище якостей.	0,0

Програмування – займаність/лицемірність	1. Дівчина / юнак володіє всіма переліченими нижче якостями: має статеві зносини з юнаками, чоловіками / виявляє невідповідність слів справжнім переконанням; не противиться юначим діям зачіпати, оволодіти дівчиною, легковажно дозволяє особам протилежної статі торкатися свого тіла / проявляє удавану сердечність, якою приховує лихі наміри; якій властиві нечесні наміри й вчинки / проявляє хитрість, нещирість у ставленнях до дівчат; легкодоступна, втратила свою принадність / проявляє підступність, недобррозичливість у ставленні до дівчат; проявляє грішність, нечестивість, лукаві помисли / проявляє лицемірні дії, кривить душею, лукавить, є облудником.	1,0
	2. Має 4 з перелічених вище якостей.	0,8
	3. Має 3 з перелічених вище якостей.	0,4
	4. Має 2 і менше з перелічених вище якостей.	0,0

Звичайно, у статевих стосунках людини не завжди проявляється її статева гідність, нерідко поведінка юнака чи дівчини постає негідною. Як і в кожній інтегральній властивості особистості істина завжди знаходиться посередині.

У статевій культурі серединне положення реалізації статевої спрямованості – це континуум від провинності до непорочності (у дівчини), і від неблагородності (нешляхетності) до порядної поведінки (у юнака). Тому в різних осіб у різні періоди спрямованості “провинність–непорочність” чи “неблагородність–порядність” (відповідно у дівчини чи юнака) найкраще відображають сутність, єство статевої спрямованості особистості.

У самооцінюванні (чи оцінюванні) статевої спрямованості, що відбувається за допомогою самооцінки конструктивних тверджень тесту, або оцінки його з боку статевого партнера (юнака, дівчини), кожний респондент отримує результат домінування тих чи інших системних функцій.

Обробка оцінок відбувається за допомогою математичних обчислень. Результатом розрахунків є коефіцієнт гармонійності по кожному блоку і загальний коефіцієнт співгармонійності. Коефіцієнт гармонійності показує, наскільки повно респондент реалізує свій статевий потенціал, наскільки органічно проявляється співгармонійність усіх статевих якостей особистості. Спочатку по кожному респонденту вираховуються середні арифметичні значення кожного фактору.

На основі середніх значень факторів для кожного респондента вираховуються коефіцієнти гармонійності по кожному блоку, а також загальний коефіцієнт гармонійності:

$$K_{\text{гарм}} = \sum K_{\text{гарм}} \text{ блоку} \times \text{вага блоку.}$$

Після виконання розрахунків для кожного респондента роздруковуються результати оцінки виконання респондентом кваліметричного профілю. У цих результатах відображаються: середні оцінки по кожному фактору; $K_{\text{гарм}}$ по кожному блоку; загальний $K_{\text{гарм}}$; список респондентів у порядку зменшення загального $K_{\text{гарм}}$ (рейтинг самореалізації). Фіксування динаміки цих показників, наприклад, за декілька місяців дає змогу зробити відповідні висновки для коректування своєї статевої поведінки.

Означені вимоги та результати діагностування статевих якостей у цілісній

системі формування статевої культури особистості зіставляються на прикладі конкретного респондента.

Наведемо також приклади конструктивних тверджень, закладених в опитувальнику, що стосується статевої відносин-ставлень особистості. Кожна статевая якість конкретизується системою ставлень особи, що вимірюється трьома групами чинників: усвідомленням знань із статевої відносин людей у сфері цієї якості (когнітивний компонент); відчуттями, які супроводжують такі ставлення особистості (емоційний, афективний компонент); статевими діями, вчинками, що проявляються в сфері цієї якості (дієвий, регулятивний компонент).

Вступна, загальна інструкція до комп'ютерного тестування респондентів містить положення, означені вище, а інструкція для визначення міри ставлень респондентів у сфері статевої якості містить такі положення.

Вам пропонується оцінити рівень усвідомлення, відчуття та прояву у своїй поведінці нижче запропонованих рис характеру людини.

У верхньому рядку дається пояснення сутності цієї якості. Зверніть, будь-ласка, увагу на всі сторони прояву цієї риси характеру, щоб об'єктивно оцінити міру її сформованості у себе на даний час.

У нижньому рядку подається варіант оцінки усвідомлення Вами значущості розвитку цієї якості для високої загальної культури людини, міру Вашого ставлення до прояву цієї якості у Вашій поведінці та якості виконання справ, пов'язаних з наявністю цієї риси у Вашому характері.

Виберіть один із варіантів відповіді на кожне питання. В окремих випадках, коли дозволяє комп'ютерна програма, Ви можете пропустити відповідь на запитання, хоча бажано, щоб таких пропусків була мінімальна кількість.

Для того, щоб повністю проглядався текст питання, Ви можете розтягнути віконце, спрямувавши курсор мишки на одну з бокових ліній.

Для оцінки когнітивного компоненту ставлення в сфері статевої відносин пропонуються такі варіанти відповідей:

- глибоко усвідомлюю значущість розвитку цієї якості;
- усвідомлюю значення;
- маю слабкі уявлення про значущість розвитку цієї якості;
- вважаю зайвим усвідомлення такого значення.

Для оцінки афективного компоненту статевого ставлення пропонуються такі варіанти відповідей:

- люблю, з радістю займаюся справами, що сприяють розвитку цієї якості;
- загалом охоче займаюся справами, що сприяють розвитку цієї якості;
- займаюся справами, що сприяють розвитку цієї якості від випадку до випадку;
- неохоче займаюся справами, що сприяють розвитку цієї якості.

Для оцінки дієвого, регулятивного компоненту ставлення пропонуються такі варіанти відповідей:

- виконую всі дії, справи, що стосуються формування цієї якості, бездоганно;
- виконую всі дії, справи, що стосуються формування цієї риси, з високою якістю;
- час від часу припускаюся помилок і недоробок;
- низька якість виконуваних справ, що стосуються формування цієї риси.

Із метою перевірки обраного варіанту самооцінного судження респонденту пропонується оцінити рівень виконання однієї зі справ/дії-ставлення, вчиненої останнім часом і пов'язаної з необхідністю прояву відповідної статевої якості:

Пригадай виконання однієї зі справ/дії-ставлення, яку Тобі прийшлося виконувати цього дня, тижня, місяця, пов'язану з необхідністю застосування такої риси характеру як стриманість (якість, що характеризує вміння особи володіти собою, стримуватися, неквапливо виявляти свої почуття).

- виконав цю справу, що стосувалася прояву цієї якості, бездоганно;
- виконав цю справу, що стосувалася прояву цієї риси, з високою якістю;
- виконав цю справу, проявивши деякі помилки, недоробки;
- виконав цю справу, що стосувалася прояву цієї риси, з низькою якістю.

Вибори варіант виконання другої справи, яку виконав цього дня, тижня, місяця, пов'язану з необхідністю застосування такої риси характеру як стриманість (подається визначення). Якщо не можеш пригадати, натисни варіант “Пропустити”.

- виконав цю справу, що стосувалася прояву цієї якості, бездоганно;
- виконав цю справу, що стосувалася прояву цієї риси, з високою якістю;
- виконав цю справу, допустивши деякі помилки, недоробки;
- виконав цю справу, що стосувалася прояву цієї риси, з низькою якістю.

Вибори варіант виконання третьої справи, яку виконав цього дня, тижня, місяця, пов'язану з необхідністю застосування такої риси характеру як стриманість (подається визначення). Якщо не можеш пригадати, натисни варіант “Пропустити”. Наводяться вище зазначені варіанти.

Аналогічним чином трактуються ознаки прояву статевої ставлені у сфері інших статевої якостей.

У діагностуванні статевої ставлені у сфері відповідних статевої якостей можна скористатися також паралельним опитувальником за такою схемою (табл. 6).

Розроблена нами експрес-методика для оцінювання рівня сформованості інтегративних статевої якостей, яка включає 4 блоки опитувальників, що виявляють: 1) модель поведінки (на потребово-мотиваційному, ціннісно-орієнтаційному рівнях); 2) особливості прояву статевої дій-ставлені; 3) рівень статевої якостей особистості; 4) рівень статевої спрямованості), дає змогу оперативно оцінювати співгармонійність розвинених статевої якостей у кожному з блоків, а також на основі цього діагнозу прогнозувати доцільність включення юнаків і дівчат у ту сферу статевої стосунків, щоб максимально розвивалися необхідні для старшокласників чи майбутніх соціальних педагогів статевої якості.

Результати дослідження показують, що зовсім немає студентів із високим рівнем сформованості якостей статевої культури, високий рівень має 1,67% студентів, достатній – 18,33%, середній – 45,0% і низький рівень сформованості досліджуваної інтегральної властивості – 35,0% серед всіх обстежених майбутніх соціальних педагогів.

Результати дослідження показують, що студенти перебувають у різних типологічних групах за різним рівнем сформованості якостей статевої культури. Отримані дані дають змогу бачити домінуючі вияви тієї чи іншої спрямованості статевої культури, різні рівні сформованості якостей статевої культури, що дає підставу прогнозувати відповідні аспекти і напрями просвітницької, консультативної та корекційної роботи з майбутніми соціальними педагогами в процесі підготовки їх до статевого виховання старшокласників.

Отримані негативні результати констатувального експерименту (недостатність професійних умінь, визначених проектом Державного галузевого стандарту, змістових модулів, значний відсоток студентів із низьким рівнем готовності до статевого виховання старшокласників) спонукали до розробки й перевірки

організаційно-педагогічних умов ефективної підготовки майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників.

Таблиця 6

Рівень ставлення особи у сфері статевої якості

№ пп	Якості	1. Має високі знання у прояві цієї якості, є в ній еталоном. 2. Має достатні знання. 3. Має недостатні знання. 4. Не має істотних знань у прояві цієї якості	1. Дуже переживає, завжди чуттєво реагує у прояві цієї якості. 2. Загалом відчуває нюанси прояву цієї якості. 3. Відчуває менше, ніж необхідно. 4. Ніколи не переживає у прояві цієї якості.	1. Проявляє статево ставлення завжди бездоганим чином. 2. Проявляє статево дії більше з позитивною якістю. 3. Час від часу проявляє не позитивні, а негативні статево якості. 4. Зовсім низька результативність прояву цих якостей
1	Статева ідентичність			
2	Чоловічність			
3	Жіночість			
4	Дівоча (чоловіча) честь			
5	Чоловіча (жіноча) гідність			
6	Цнотливість			
7	Адаптивність			
8	Поступливість			
9	Терпеливість			
10	Тактовність			
11	Делікатність			
12	Відповідальність			
13	Відданість			
14	Вірність			
15	Надійність			
16	Стриманість			
17	Емпатійність			
18	Кордоцентричність			
19	Душевність			
20	Чуйність			
21	Співчутливість			
22	Інтимність			
23	Привабливість			
24	Ніжність			
25	Грайливість			
26	Сором'язливість			

Висновки. Таким чином, за основними показниками готовності майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників нами відібрані відповідні методики, використання яких дало змогу оперативно встановити рівень сформованості досліджуваної якості. Крім загальновідомих методик, у дослідженні використано модифікації окремих методик, у т. ч. авторську методику "Порівняй і

виріши” для діагностування мотиваційного налаштування майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників.

Відповідно до мети і поставлених завдань у дослідженні було застосовано такий комплекс взаємодоповнюваних методик: 1) група методик для виявлення рівня сформованості статевої культури особистості (майбутніх соціальних педагогів і старшокласників) – анкета дослідження статевої поведінки юнацтва; тест “Ставлення молоді до сексуальних міфів, що побутують у молодіжному середовищі”; тест “Рівень статевої культури молоді”; анкета дослідження особливостей статевого виховання студентської молоді; 2) методики спрямовані на визначення рівня готовності майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників.

1. Головач Л. Методика виявлення рівня сексуальної культури особи (на основі технології “Кваліметричний профіль”) / Л. Головач // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Вип. 41. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 78–83.

2. Головач Л. Основи статевого виховання старшокласників : методичні рекомендації / Л. Головач ; за ред. В. Костіва. – Івано-Франківськ : Приватний підприємець Бойчук А.Б., 2014. – 128 с.

3. Ковбас Б. Виявлення готовності майбутніх виховників до педагогічної взаємодії з дитячими громадськими об’єднаннями / Б. Ковбас, В. Костів. – Івано-Франківськ, 1997. – 80 с.

4. Моргун В. Психодіагностичне дослідження мотивації кохання / В. Моргун // Постметодика. – Полтава, 2007. – № 1. – С. 50–56.; 4.

5. Новий тлумачний словник української мови: У 3-х т. – [вид 2-ге, випр.] / Уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : Аконіт, 2001. – Т. 1. – 928 с.; Т. 2. – 928 с.; Т. 3. – 864 с..

6. Сидоренко Е. Методы математической обработки в психологии / Е. Сидоренко. – СПб. : Социально-психологический центр, 1996. – 347 с.

7. Филонов Л. Психологические аспекты установления контактов между людьми : методика контактного взаимодействия / Л. Филонов. – Пущино, 1982. – 40 с

The article described the importance of preparing future social workers to sex education of a growing person, in particular, children of the high school students. On the basis of the cultural synergistic approach is presented the structure of the sexual culture of the person. The method of diagnosing the readiness of future social workers for the sex education of high school students is grounded, including author's methods.

Keywords. *Future social workers, high school students, structure of sexual culture of a person, sex education, methods of diagnosing future social pedagogues for sex education, author's methods for determining the level of formation of sexual culture of high school students and the readiness of future social workers for sex education of high school students.*

doi:10.15330/esu.10.94-110

УДК 373.21

ББК 74.900.1

Олена Дацун

ОСНОВНІ ЗАСАДИ СПІВПРАЦІ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ З РОДИНАМИ ВИХОВАНЦІВ

У статті акцентується на значущості сімейного виховання; підкреслюється важливість тісного взаємозв'язку сім'ї та дошкільного навчального закладу; виокремлюються основні принципи їхньої взаємодії; обґрунтовуються ефективні форми та методи їхньої співпраці.